

PUNCT DE VEDERE

**cu privire la educația incluzivă pentru copiii cu
cerințe educaționale speciale**

CONSILIUL ECONOMIC ȘI SOCIAL

Str. Dimitrie D. Gerota nr. 7-9, sector 2, București, cod poștal: 020027

Telefoane: 021.310.23.56, 021.316.31.34

Fax: 021.316.31.31

021.310.23.57, 021.316.31.33

Cod fiscal: 10464660

E-mail: ces@ces.ro

www.ces.ro

Membru fondator al Asociației Internaționale a Consiliilor Economice și Sociale și Instituțiilor Similare (AICESIS)

Membru al Uniunii Consiliilor Economice și Sociale și Instituțiilor Similare Francofone (UCESIF)

„Consiliul Economic și Social este organ consultativ al Parlamentului și al Guvernului în domeniile de specialitate stabilite prin legea sa organică de înființare, organizare și funcționare.” (Art. 141 din Constituția României revizuită)

Consiliul Economic și Social, având în vedere prevederile art. 2 alin (3) și alin (4), precum și cele ale art. 9 din legea 248/2013, republicată, cu modificările și completările ulterioare, formulează următorul

PUNCT DE VEDERE

cu privire la educația incluzivă pentru copiii cu cerințe educaționale speciale

SUMAR

În contextul debaterii publice cu privire la proiectul Legii învățământului preuniversitar, Consiliul Economic și Social formulează mai multe recomandări și propuneri de îmbunătățire a conținutului acestuia, necesare pentru respectarea *dreptului fundamental la educație* al copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES), pentru realizarea efectivă a acestuia în baza *principiilor echității și egalității de șanse*, drept garantat de art.32 din Constituția României, dar și de art.23 și art.28 alin.(1) din Convenția din 1989 cu privire la drepturile copilului și prin *accesul la învățământ incluziv*, reglementat expres de art.24 din Convenția ONU din 2007 privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Carta socială europeană și Carta drepturilor fundamentale a UE.

PREMISE

1. Proiectului de Lege a Învățământului Preuniversitar România Educată publicat la data de 13 iulie 2022, conține o serie de reforme în ceea ce privește incluziunea copiilor/elevilor cu dizabilități/nevoi speciale în unitățile de învățământ de masă.

Pornind de la conceptul educației speciale și educației incluzive din Raportul România Educată, conform căruia: „Ministerul Educației va sprijini tranziția tuturor școlilor către un sistem pedagogic diferențiat pe un model pedagogic de intervenție în trei pași, care

ghidează personalizarea strategiei pedagogice pentru fiecare elev, în funcție de nevoile sale, în detrimentul identificării doar a elevilor cu CES”, prin proiectul propus se urmărește asigurarea cadrului legal pentru ca, începând cu grupa mică din învățământul preșcolar, pentru respectarea interesului superior al copilului, educația specială să se realizeze în baza unui sistem de sprijin pe cinci niveluri, astfel:

- a) Sprijinul incluziv general, de nivel 1, este o formă de educație incluzivă de care beneficiază elevul/preșcolarul cu dizabilități/nevoi speciale/tulburări specifice de învățare ușoare și pe care cadrul didactic, cu consultarea specialiștilor din cadrul compartimentului de asistență psihopedagogică, îl poate oferi singur, în condiții de predare obișnuite, sub formă de activități individuale de sprijin și aranjamente de predare-evaluare flexibile. Acest tip de sprijin poate include și intervenții sporadice, limitate în timp, ale unor specialiști din compartimentul de asistență psihopedagogică.
- b) Sprijin incluziv de nivel 2 este o formă de educație incluzivă de care beneficiază elevul/preșcolarul cu dizabilități/nevoi speciale ce necesită intervenția regulată a unor specialiști care să sprijine procesul de predare-învățare, proces care se poate desfășura în totalitate în sala de clasa obișnuită dar presupune prezența unui cadru didactic de sprijin, a unui asistent personal, a unui facilitator, a unui interpret mimico-gestual, a unui consilier școlar, a unui psiholog, a altui specialist sau a unei alternanțe a acestora.
- c) Sprijinul incluziv de nivel 3 este o formă de educație incluzivă de care beneficiază elevul/preșcolarul ale cărui dizabilități/nevoi speciale presupun anumite activități de sprijin care nu se pot desfășura în sala de clasa obișnuită în condiții normale și care are nevoie de intervenții individualizate ale unor specialiști pentru a își atinge potențialul maxim de dezvoltare. Elevul/prescolarul beneficiază de o reducere a componentei curriculare cu cel mult 20% pentru a permite activități terapeutice cu logopezi, kinetoterapeuți, consilieri școlari, psihologi școlari, după caz, în spații dedicate. Elevul/prescolarul beneficiază de suport educațional individualizat sau în grupuri de lucru mici prin cadre didactice de sprijin, în timpul și în afară orelor de curs.
- d) Sprijinul incluziv de nivel 4 este o formă de educație incluzivă de care beneficiază elevul/prescolarul ale cărui dizabilități/nevoi speciale presupun un nivel sporit de asistență și intervenții individualizate complexe și integrate pentru a își atinge potențialul maxim de dezvoltare. Elevul/preșcolarul beneficiază de curriculum diferențiat și programe speciale, desfășoară între 80 și 90% din activitățile de învățare în spații dedicate în cadrul unităților de învățământ, în grupuri reduse, și participă la activități limitate de educație generală, în funcție de propriul profil.
- e) Sprijinul special de nivel 5 este o formă de educație specială, iar responsabilitatea principală pentru implementarea lui revine cadrului didactic din unitățile de învățământ special. Este asigurat acelor elevi ale căror obiective de creștere, dezvoltare sau învățare nu pot fi atinse prin măsuri de sprijin incluziv. În învățământul antepreșcolar, educația specială se va organiza sub forma grupelor de intervenție timpurie, pentru copiii cu surdocecitate/dizabilități senzoriale multiple, asigurându-se terapii specifice de recuperare și compensare, precum și servicii specializate de

asistență socială, medicale, psihologice, consiliere, audiometrie, ortofonie, corelate și potrivite nevoilor educaționale specifice.

Modul de organizare, terapiile și serviciile de intervenție timpurie se vor reglementa prin metodologie aprobată prin ordin al ministrului educației.

Centrul Național pentru Educație Incluzivă va forma cadre didactice din învățământul de masă în vederea dobândirii competențelor specifice activităților didactice realizate pentru copiii cu cerințe educaționale speciale.

Pentru nivelurile 1-2 se va asigura o finanțare majorată cu 75% față de costul standard/ antepreșcolar/preșcolar/elev, iar pentru nivelurile 3-4 se va asigura o finanțare majorată cu 100%.

2. Reglementări naționale și internaționale relevante

2.1. Dreptul copilului la educație se circumscrie categoriei drepturilor fundamentale, fiind consacrat prin art.32 din **Constituția României**.

(1) Dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instrucție și de perfecționare.

(4) Învățământul de stat este gratuit, potrivit legii. Statul acordă burse sociale de studii copiilor și tinerilor proveniți din familii defavorizate și celor instituționalizați, în condițiile legii.

2.2. Legea fundamentală protejează în mod expres, prin prin măsuri de protecție specială copiii și tinerii, precum și persoanele cu handicap (art.49 și 50 din Constituție), obligând statul la implementarea unor acțiuni pozitive pentru diferite categorii de persoane.

2.3. Dreptul la educație, asigurat pe baza egalității de șanse și în mod gratuit este recunoscut și prin art.28 alin.(1) din **Convenția din 1989 cu privire la drepturile copilului**. De asemenea, prevederile 23 din același act reglementează dreptul copiilor handicapați de a beneficia de îngrijiri speciale și obligația statelor de a încuraja și asigura, în măsura resurselor disponibile, la cerere, copiilor handicapați care îndeplinesc condițiile prevăzute și celor care îi au în îngrijire, un ajutor adaptat situației copilului și situației părinților sau a celor cărora le este încredințat. Recunoscând nevoile speciale ale copiilor handicapați, ajutorul acordat conform paragrafului 2 al prezentului articol va fi gratuit ori de câte ori acest lucru este posibil, ținând seama de resursele financiare ale părinților sau ale celor care îi au în îngrijire, și va fi destinat asigurării accesului efectiv al copiilor handicapați la educație.

- 2.4. **Convenția ONU din 2007 privind drepturile persoanelor cu dizabilități**, ratificată prin Legea nr.221/2010, reprezintă principalul instrument juridic internațional de luptă împotriva discriminării persoanelor cu dizabilități.

Convenția reglementează expres obligația statelor semnatare de a asigura un sistem educațional inclusiv la toate nivelurile, care să asigure persoanelor cu dizabilități dreptul la educație **fără discriminare și cu respectarea principiului egalității de șanse**, precum și formarea profesioniștilor și personalului care lucrează la toate nivelurile educaționale. O astfel de formare va presupune cunoașterea problematicii dizabilității și utilizarea modalităților, mijloacelor și formatelor augmentative și alternative adecvate de comunicare, a tehnicilor și materialelor educaționale potrivite pentru susținerea persoanelor cu dizabilități.

- 2.5. **Carta socială europeană** prevede accesul efectiv și egal al copiilor și adulților cu handicap la educație și formare profesională în cadrul schemelor generale ori de câte ori este posibil sau, dacă nu este posibil, prin intermediul instituției specializate publice sau private (art.15).

- 2.6. **Carta drepturilor fundamentale a UE** include dizabilitatea printre motivele pe baza cărora este interzisă discriminarea, consacrand accesul la documente, protecția datelor și buna administrare printre drepturile fundamentale pe care le afirmă.

- Art. 21 Nediscriminarea: „Se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală.” -

- Art. 26 Integrarea persoanelor cu handicap: „Uniunea recunoaște și respectă dreptul persoanelor cu handicap de a beneficia de măsuri care să le asigure autonomia, integrarea socială și profesională, precum și participarea la viața comunității.”

- 2.7. În *Manualul de drept european privind drepturile copilului* publicat de Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene și Consiliul European, 2015¹, se regăsesc numeroase repere privind incluziunea și nediscriminarea în raport de dizabilitate. Cele mai importante aspecte vizează:

- integrarea copiilor cu dizabilități în școlile de masă ar trebui să fie norma, iar instruirea în școlile speciale trebuie să fie excepția². Statele nu beneficiază de o marjă largă de apreciere în ceea ce privește tipul de școală pentru persoanele cu dizabilități, acestea trebuind să fie școli de masă³
- regula generală ar trebui să fie integrarea copiilor cu dizabilități în școlile obișnuite și instituirea în aceste școli a unor măsuri adecvate pentru a răspunde nevoilor lor

¹ https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_rights_child_ROM.pdf

² CEDS, Mental Disability Advocacy Center (MDAC)/Bulgaria, reclamația nr. 41/2007, 3 iunie 2008, punctul 35

³ CEDS, International Association Autism Europe (IAAE)/Franța, reclamația nr. 13/2002, 4 noiembrie 2003

speciale, în timp ce școlile specializate ar trebui să reprezinte excepția. În plus, copiii care învață în școli speciale ce respectă articolul 17 alineatul (2) din CSE trebuie să beneficieze de suficientă instruire și formare, astfel încât numărul copiilor din școlile speciale care absolvă studiile să fie proporțional echivalent cu cel al copiilor din școlile obișnuite.

3. Implementarea dispozițiilor privind educația incluzivă

- 3.1. În România studiile relevă⁴ faptul că în ciuda politicilor de incluziune și a intensificării eforturilor pentru integrarea copiilor cu CES în școlile de masă, procesul de incluziune este dificil. *Concluziile unei cercetări, desfășurate în anul 2001 de către MEC și UNICEF, au fost că, în rândul cadrelor didactice, se perpetuează atitudinile și comportamentele stereotipe față de această categorie de copii, respectiv, persistă ideile că ei ar trebui educați în școala specială, că prezența lor va afecta performanțele școlare ale elevilor obișnuiți și va altera climatul clasei (Moldovan, Bălaș-Timar, 2006: 19–23). Este dificil de schimbat mentalitățile, având în vedere faptul că, în țara noastră, a existat obișnuința ca elevii cu dizabilități sau cei care nu se adaptau în școlile de masă să fie orientați spre rețeaua de școli speciale, care era destul de bine pusă la punct (Manea, 2006: 48). În plus, dificultățile cu care se confruntă învățământul românesc: subfinanțarea, performanțele școlare slabe la testări internaționale, o rată ridicată a abandonului școlar, amplifică greutățile procesului de incluziune (Preda, 2009: 180). Un alt motiv este că numai un număr limitat de școli au devenit incluzive și au resursele necesare pentru a oferi sprijin adecvat copiilor (OECD, 2003).*
- 3.2. În aceste condiții, modificările legislative trebuie urmate de eforturi semnificative pentru transpunerea acestora în învățământul de masă, prin punerea la dispoziția unităților de învățământ de masă a resurselor umane specializate în lucrul cu copiii cu CES, adaptarea programei școlare în raport de tipul de dizabilitate și nivelul de severitate a acesteia sau al nevoii educaționale speciale, la toate nivelurile de sprijin, evaluări diferențiate și accesul în mod real la terapiile specifice de recuperare și compensare în școlile de masă. În egală măsură, trebuie intensificate eforturile pentru colaborarea dintre cadrele didactice și părinți și pentru schimbarea mentalităților și formarea unei atitudini adecvate față de incluziune atât în rândul cadrelor didactice, cât și în rândul copiilor tipici și a părinților acestora, fără discriminări sau intimidări.

⁴ *Provocări și dileme în educarea copiilor cu dizabilități*, Mihalea Ciobanu Grasu, revista *Calitatea vieții*, XXIII, nr.1, 2012, pp.63-86, articol sprijinit de European Social Fund în Romania, sub responsabilitatea autorității Programului Sectorial Operațional pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 (grant POSDRU/88/1.5/S/47646 Proiect: Studii doctorale: portal spre o carieră de excelență în cercetare și în societatea cunoașterii, coordonat de prof. univ. dr. Ovidiu Gabriel Iancu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași <https://www.revistacalitateavietii.ro/2012/CV-1-2012/04.pdf>

4. Recomandări privind îmbunătățirea proiectului de lege

În ceea ce privește reglementările propuse prin proiectul de lege, apreciem necesare unele modificări și completări, astfel încât dreptul copiilor cu dizabilități/nevoi speciale la educație diferențiată să fie unul efectiv, formulând în acest sens mai multe recomandări și propuneri de îmbunătățire a proiectului de lege. Acestea vizează în esență următoarele:

- 4.1 **În ceea ce privește constituirea formațiunilor de studiu/grupelor/claselor**, recomandăm menționarea expresă a coeficientului de reducere a efectivele formațiunilor de studiu în cazul în care sunt înscriși preșcolari/elevi cu dizabilități/nevoi speciale în învățământul de masă, precum și a numărului maxim de copii cu dizabilități/nevoi speciale ce pot fi integrați într-o grupă/clasă din învățământul de masă.

Apreciem că pentru asigurarea dreptului la educație diferențiată, în acord cu particularitățile de vârstă și individuale a copiilor cu dizabilități/nevoi speciale nu este suficientă lăsarea la latitudinea consiliului de administrație al școlii și a DJIP/DMBIP a modalității de reducere a efectivelor formațiunilor de studiu din învățământul de masă în care sunt înscriși copii cu dizabilități/CES. De exemplu, în cazul copiilor cu TSA recomandarea specialiștilor este ca pentru fiecare copil integrat în învățământul de masă, efectivul formațiunii de studiu să fie redus cu 10% din numărul preșcolariilor/elevilor. Propunem reglementarea unor criterii concrete în baza cărora consiliile de administrație ale școlilor și DJIP/DMBIP sunt obligate să solicite/aprobe reducerea efectivelor formațiunilor de învățământ.

De asemenea, pentru ca dreptul copiilor cu dizabilități/nevoi speciale la educație diferențiată să fie efectiv, dar în același timp să fie respectate principiile calității și eficienței pentru toți preșcolarii/elevii grupei/clasei, este necesară limitarea la 3 a numărului copiilor cu dizabilități/nevoi speciale ce pot fi integrați într-o formațiune de studiu în învățământul de masă, în caz contrar drepturile afirmate fiind iluzorii.

- 4.2 În acest context, menționăm și recomandarea reglementării **dreptului cadrului didactic de a beneficia de un stimulent, în cuantum de 5% din salariul de bază**, pentru fiecare copil cu dizabilități/nevoi speciale integrat în grupa/clasă obișnuită, din unitatea de învățământ de masă.

- 4.3 **În ceea ce privește educația specială în învățământul antepreșcolar**, recomandăm ca grupele de intervenție timpurie, să fie accesibile pentru toți copiii cu dizabilități/nevoi speciale care au nevoie de terapii specifice de recuperare și compensare, nu doar pentru copiii cu surdocecitate/dizabilități senzoriale multiple.

Limitarea educației speciale în învățământul antepreșcolar la grupele de intervenție timpurie pentru copiii cu surdocecitate/dizabilități multiple este nejustificată și discriminatorie în raport cu copiii cu alte dizabilități/nevoi speciale pentru care sunt necesare terapii specifice de recuperare și compensare. În cazul autismului de exemplu, intervenția timpurie prin terapii de abilitare/reabilitare este esențială pentru creșterea șanselor de integrare socială și dezvoltare individuală, depistarea precoce (0-3 ani) și accesul persoanelor cu TSA la servicii integrate de sănătate, educație și sociale fiind recunoscute prin Legea nr.151/2010 privind serviciile integrate de sănătate, educație și sociale adresate persoanelor cu tulburări din spectrul autist și cu tulburări de sănătate mintală asociate.

4.4 **În ceea ce privește sistemul de sprijin organizat pe cinci niveluri** reglementat pentru educația specială, formulăm mai multe recomandări:

- elevii/preșcolarii să beneficieze de curriculum diferențiat și programe speciale începând cu nivelul 2 de sprijin;
- definirea *facilitatorului*, a rolului și atribuțiilor acestuia în integrarea copiilor cu dizabilități/nevoie speciale;
- includerea analiștilor comportamentantali în componența echipei de specialiști implicați în activitățile terapeutice, precum și a unui coordonator/manager de caz, pentru echipa multidisciplinara implicată în educația copilului/elevului cu dizabilități/nevoi speciale.

Pentru respectarea dreptului preșcolarii/elevilor cu dizabilități/nevoi speciale la educație diferențiată, reglementat la art.49 alin.(2) din proiectul de lege, considerăm necesară adaptarea și completarea instruirii în raport de tipul de dizabilitate și nivelul de severitate a acesteia sau al nevoii educaționale speciale, la toate nivelurile de sprijin. Chiar și în cazul nivelului 2 de sprijin, în care copiii pot desfășura în totalitate procesul de predare-învățare în sala de clasă obișnuită, din unitatea de învățământ de masă, cât timp au nevoie de prezența unui facilitator care să îi însoțească la clasă, fără îndoială vor avea nevoie și de anumite adaptări ale programei școlare. Este cazul multor copii cu TSA care participă la procesul de predare-învățare în sala de clasă obișnuită, însoțiți de shadow, dar pentru care particularitățile de învățare reclamă anumite adaptări ale materiei. De asemenea, considerăm necesară reglementarea în mod expres și în cazul nivelului 3 de sprijin a necesității adaptării programei școlare în raport de tipul de dizabilitate și nivelul de severitate a acesteia sau al nevoii educaționale speciale.

În ceea ce privește **facilitatorul**, este de observat că în cazul celorlalți specialiști implicați, aceștia sunt reglementați fie în conținutul proiectului de lege, fie prin acte normative speciale, cu privire la facilitator însă nu există nicio reglementare. Acesta nu se regăsește, cu această denumire, nici măcar printre ocupațiile reglementate în COR și nici nu există o lege de organizare a profesiei. În COR este inclus *facilitatorul de*

dezvoltare comunitară (cod 341204); în măsura în care există identitate între cele două ocupații este necesară coordonarea terminologiei. De asemenea este necesară clarificarea rolului și atribuțiilor sale în sistemul de sprijin al educației speciale.

În cazul preșcolărilor/elevilor cu tulburări din spectrul autist, un rol important în procesul de integrare în învățământul de masă revine **analizilor comportamentali**, reglementați expres de art.3 alin.(1) din Legea nr.151/2010 ca făcând parte din echipa multidisciplinară implicată în furnizarea serviciilor destinate persoanelor cu TSA. Din această perspectivă, pentru a acoperi și nevoile preșcolărilor/elevilor cu TSA, considerăm necesară includerea și a analizilor comportamentali în rândul specialiștilor care asigură sprijinul incluziv de nivel 3.

Existența unui coordonator/manager de caz al planului individualizat de servicii familiale/planului personal de educație specială este justificată de multitudinea de specialiști din componența echipei multidisciplinare și de necesitatea unui plan de intervenție care să integreze recomandările tuturor acestor specialiști, precum și de necesitatea monitorizării planului de intervenție și a evoluției copilului/elevului cu dizabilități/nevoi speciale.

Dificultățile inerente lucrului în echipă, precum barierele de comunicare, lipsa de organizare, împărțirea responsabilităților au fost semnalate și de studiul publicat *Provocări și dileme în educarea copiilor cu dizabilități*⁵. Redăm un exemplu pe care îl considerăm elocvent, citat în acest studiu:

Toamna este chiar distractiv, pentru că vine câte un părinte, îl chemăm și vine, îmi dă mie datele copilului, apoi îi mai dă și logopedului și în aceeași timp îi mai dă și 17 PROVOCĂRI ȘI DILEME ÎN EDUCAREA COPIILOR CU DIZABILITĂȚI 79 consilierului școlar (...). Odată ce nu există un control și o coerență, fiecare este controlat de altcineva, fiecare își face fișa lui, ceea ce este o pierdere de timp, pentru că, în loc să întreb iarăși cum îl cheamă, eu aș putea să-i aplic un chestionar și să merg mai departe cu investigația. N-ar fi normal, dacă e un singur copil în școală, el să aibă un singur dosar, la care să aibă acces anumite persoane. În fiecare toamnă, o luăm de la capăt și fiecare părinte (...), trebuie să mai spună povestea copilului încă o dată. Asta, după ce a spus-o învățătorului (interviu cadru didactic de sprijin).

Necesitatea coordonării și monitorizării planului de intervenție este susținută de studiile și recomandările internaționale în domeniul TSA⁶

⁵ *Provocări și dileme în educarea copiilor cu dizabilități*, Mihalea Ciobanu Grasu, revista *Calitatea vieții*, XXIII, nr.1, 2012, pp.63-86, articol sprijinit de European Social Fund în România, sub responsabilitatea autorității Programului Sectorial Operațional pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 (grant POSDRU/88/1.5/S/47646 Proiect: Studii doctorale: portal spre o carieră de excelență în cercetare și în societatea cunoașterii, coordonat de prof. univ. dr. Ovidiu Gabriel Iancu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași <https://www.revistacalitateavietii.ro/2012/CV-1-2012/04.pdf>

⁶ <https://www.sciencedaily.com/releases/2016/07/160705164522.htm>,

Instituția managerului de caz este reglementată punctual în situații în care avem de-a face cu echipe multidisciplinare și/sau servicii integrate. Normele de aplicare a Legii nr.151/2010 reglementează managementul de caz pentru serviciile integrate de sănătate, educație și sociale și face de asemenea trimitere la managerul de caz în domeniul serviciilor sociale. De asemenea, art.5 din Legea nr. 448/2006, republicată, cu modificările și completările ulterioare, definește managerul de caz ca fiind *membrul echipei pluridisciplinare care coordonează, monitorizează și evaluează îndeplinirea planului individual de servicii, precum și măsurile luate în legătură cu adultul cu handicap.*

Pentru toate aceste motive, recomandarea noastră este ca unul din specialiștii echipei multidisciplinare din cadrul compartimentului de asistență psihopedagogică/cadrul didactic să îndeplinească rolul de manager de caz/coordonator al planului individualizat de servicii familiale/planului personal de educație specială.

4.5 În ceea ce privește propunerile pentru orientare/reorientare între niveluri în funcție de evoluția preșcolarului/elevului, recomandăm ca **dreptul de a face propuneri pentru orientare/reorientare între niveluri trebuie recunoscut și părinților/reprezentantul legal**, deoarece au o contribuție majoră în parcursul educațional al elevului, mai ales în cazul copiilor cu dizabilități, mulți având și rolul de facilitatori (shadow) sau asistenți personali.

4.6 În vederea asigurării implementării dispozițiilor cu privire la incluziune, considerăm necesară reglementarea unor **sanctiuni în cazul nerespectării dispozițiilor legale**.

Concret apreciem că acestea sunt necesare în cazul nerespectării prevederilor referitoare la formarea profesională a cadrelor didactice din învățământul de masă în vederea dobândirii competențelor specifice activităților didactice realizate pentru copiii dizabilități/nevoi speciale, în cazul refuzului integrării acestor copii în învățământul de masă, al refuzului părinților de a accepta evaluarea copilului, precum și pentru sancționarea oricăror forme de discriminare sau bullying atât din partea oicărui participant la actul educațional.

4.7 Recomandăm de asemenea integrarea în conținutul proiectului de lege și a dispozițiilor care reglementează educația tinerilor supradotați, capabili de performanță înaltă, pentru reglementarea unitară a dispozițiilor privind învățământul preuniversitar.

<https://www.nature.com/articles/tp2017207>

[ABA Treatment of Autism Spectrum Disorder: Practice Guidelines – CASP \(casproviders.org\)](https://www.casproviders.org/aba-treatment-of-autism-spectrum-disorder-practice-guidelines)

[https://www.bacb.com/wp-content/uploads/2020/05/Clarifications ASD Practice Guidelines 2nd ed.pdf](https://www.bacb.com/wp-content/uploads/2020/05/Clarifications_ASD_Practice_Guidelines_2nd_ed.pdf)

RECOMANDĂRI

În raport de considerentele expuse, formulăm următoarele RECOMANDĂRI :

Consiliul Economic și Social recomandă îmbunătățirea conținutului proiectului de lege privind învățământul preuniversitar România Educată.

Recomandările au fost arătate pe larg în conținutul prezentului punct de vedere și sunt necesare pentru respectarea *dreptului fundamental la educație* al copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES), pentru realizarea efectivă a acestuia în baza *principiilor echității și egalității de șanse*, drept garantat de art.32 din Constituția României, dar și de art.23 și art.28 alin.(1) din Convenția din 1989 cu privire la drepturile copilului și prin *accesul la învățământ incluziv*, reglementat expres de art.24 din Convenția ONU din 2007 privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Carta socială europeană și Carta drepturilor fundamentale a UE.